

Kapitola 1 - *Mathematica*, stručný úvod

Seznámení se základy používání systému Mathematica, úvod do syntaxe, ovládání, vizualizace a základy programování.

Ovládání

Soubor v Mathematice (nazývá se notebook) se dělí na tzv. buňky (po pravé straně můžete vidět grafické prvky, znázorňující jednotlivé buňky). Buňky mohou být různého typu a mohou být hierarchicky řazeny - např. buňka typu "nadpis" pod sebou uchovává všechny buňky, které patří do dané kapitoly. Dvojklikem na "závorku" (na pravé straně notebooku), reprezentující buňku, nebo skupinu buněk, lze tyto "zavírat" a "otevírat".

Základní dva typy buněk jsou "vstupní" (input) a "výstupní" (output). Vstupní buňky obsahují uživatelem zadané (vyhodnotitelné) příkazy - tyto se vyhodnotí stiskem Shift+Enter (nebo samotný Enter na numerické klávesnici). Výsledek vyhodnocení se zobrazí v následující výstupní buňce, viz příklad:

```
1 + 1
```

```
2
```

Do kódu (příkazu) je možné vkádat komentář pomocí "(" a "*".

```
1 + 1 (* Velmi jednoduchý příklad pro začátek *)
```

```
2
```

Základy syntaxe

Základní matematické výrazy mají klasickou syntaxi (+-*/), závorky se píší stejně jako v matematice - "()". Priority operátorů jsou interpretovány správně, tak jak jsme z matematiky zvyklí.

```
3 + 4 / 2
```

```
5
```

V jedné vstupní buňce je možné kombinovat více příkazů, ty se oddělí koncem řádku.

```
4 / 2
```

```
(5 + 7) / 3
```

```
2
```

```
4
```

Lze se také odkazovat na předchozí výsledek pomocí znaku "%".

```
1 + 1
```

```
2
```

```
% * 5
```

```
10
```

Argumenty funkcí se zapisují do hranatých závorek "[ ]". Mathematica je case - sensitive systém a všechny vestavěné funkce začínají velkým písmenem (to ulehčuje odlišení vlastních funkcí od vestavěných).

```
Sin[3.14]
```

```
0.00159265
```

Veškeré výpočty probíhají (implicitně) v absolutní přesnosti - to znamená, že všechny výsledky jsou zcela přesné.

```
Sin[Pi / 3]
```

```
 $\frac{\sqrt{3}}{2}$ 
```

Funkcí "N" můžeme každý výraz převést do číselného vyjádření (přijde nám tím o absolutní přesnost).

```
N[Sin[Pi / 3]]
```

```
0.866025
```

Je možné zadat počet desetinných míst.

```
N[Pi, 100]
```

```
3.14159265358979323846264338327950288419716939937510582097494459230781640628620899  
8628034825342117068
```

Často používaný je postfixový zápis.

```
Sin[Pi / 3] // N
```

```
0.866025
```

Cokoliv je možné ukládat do proměnných.

```
x = Pi / 3
```

```
 $\frac{\pi}{3}$ 
```

Proměnné lze používat jako argumenty funkcí.

Sin[x]

$$\frac{\sqrt{3}}{2}$$

Pomocí znaku středník ";" je možné potlačit vypsání výstupu.

x = Pi / 3; (* Přiřazení, bez výpisu na obrazovku *)

Sin[x]

$$\frac{\sqrt{3}}{2}$$

Další důležitou strukturou jsou seznamy ...

Zadávají se do složených závorek "{}" a mohou mít zcela libovolnou strukturu (seznam seznamů apod.)

{1, 2, 3, 4}

{1, 2, 3, 4}

{{1, 2, 3}, {4, 5, 6}}

{{1, 2, 3}, {4, 5, 6}}

Na seznamy je možné aplikovat různé funkce.

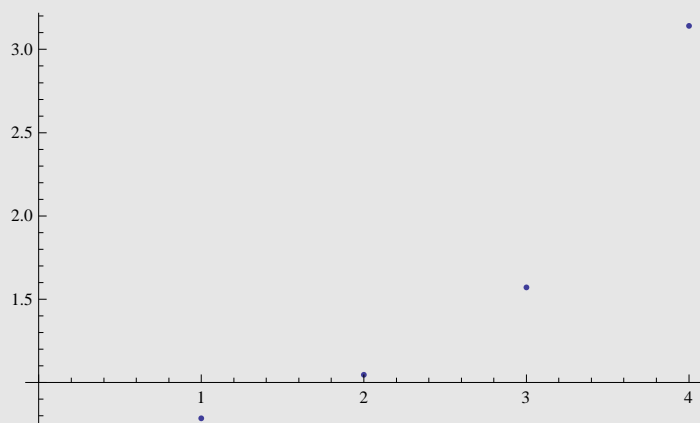
seznam = {Pi / 4, Pi / 3, Pi / 2, Pi}

$\left\{\frac{\pi}{4}, \frac{\pi}{3}, \frac{\pi}{2}, \pi\right\}$

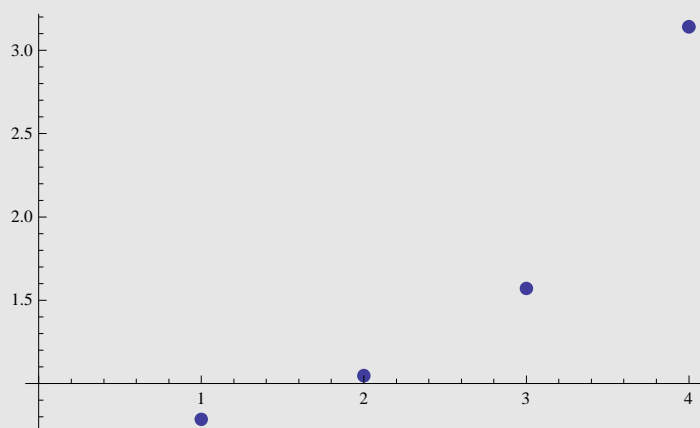
Sin[seznam]

$\left\{\frac{1}{\sqrt{2}}, \frac{\sqrt{3}}{2}, 1, 0\right\}$

```
ListPlot[seznam]
```



```
ListPlot[seznam, PlotStyle -> PointSize[0.02]]
```


Vybírání prvků ze seznamu (indexace) se provádí pomocí dvojitého složených závorek "[[" a "]]".

```
seznam[[1]]
```

$$\frac{\pi}{4}$$

Seznamy je možné vytvářet buď přímo zápisem hodnot do závorek (viz výše), nebo pomocí dalších příkazů jako "Table", "Array", atd.

```
seznam2 = Table[i^2, {i, 1, 10}]
```

```
{1, 4, 9, 16, 25, 36, 49, 64, 81, 100}
```

Prvky seznamu mohou být zase seznamy (zde dvouprvkový seznam s hodnotou iterátoru a jeho druhou mocninou).

```
seznam3 = Table[{i, i^2}, {i, 1, 10}]
```

```
{{1, 1}, {2, 4}, {3, 9}, {4, 16}, {5, 25}, {6, 36}, {7, 49}, {8, 64}, {9, 81}, {10, 100}}
```

Výsledek si můžeme zobrazit ve formě matice.

MatrixForm[seznam3]

$$\begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 2 & 4 \\ 3 & 9 \\ 4 & 16 \\ 5 & 25 \\ 6 & 36 \\ 7 & 49 \\ 8 & 64 \\ 9 & 81 \\ 10 & 100 \end{pmatrix}$$

Velmi užitečná věc jsou tzv. lambda funkce (nepojmenované funkce), a mapovací operátory - znáte např. z Lispu.

Máme seznam a chceme na každý prvek aplikovat nějakou funkci - např. třetí mocninu.

seznam

$$\left\{ \frac{\pi}{4}, \frac{\pi}{3}, \frac{\pi}{2}, \pi \right\}$$

Použijeme mapovací operátor a lambda funkci.

Map[Function[x, x^3], seznam]

$$\left\{ \frac{\pi^3}{64}, \frac{\pi^3}{27}, \frac{\pi^3}{8}, \pi^3 \right\}$$

To je sice celkem čitelný příklad, ale v praxi se používá častěji zkrácená varianta zápisu lambda funkce - argument lambda funkce se označuje "#" a celá funkce se ukončuje znakem "&".

Map[#^3 &, seznam]

$$\left\{ \frac{\pi^3}{64}, \frac{\pi^3}{27}, \frac{\pi^3}{8}, \pi^3 \right\}$$

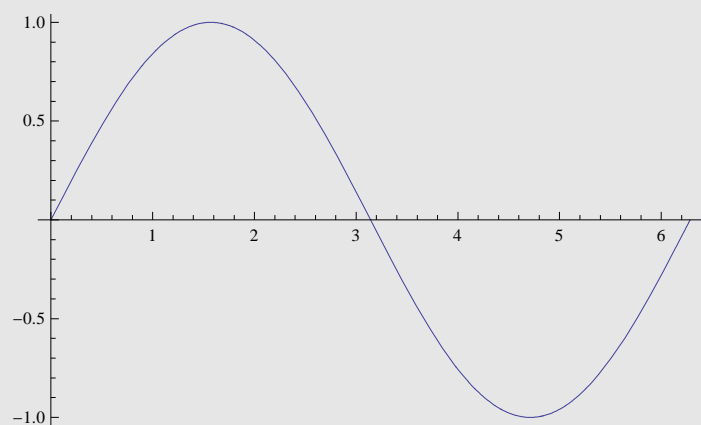
Pokud chceme ušetřit ještě pár znaků, můžeme použít zkrácenou (v praxi též často používanou) verzi zápisu mapovacího operátoru "/@".

#^3 & /@ seznam

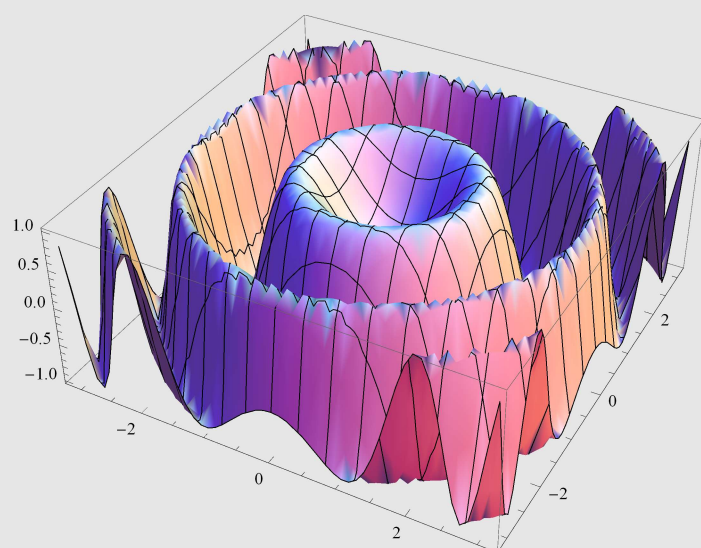
$$\left\{ \frac{\pi^3}{64}, \frac{\pi^3}{27}, \frac{\pi^3}{8}, \pi^3 \right\}$$

Data můžeme téměř libovolně vizualizovat.

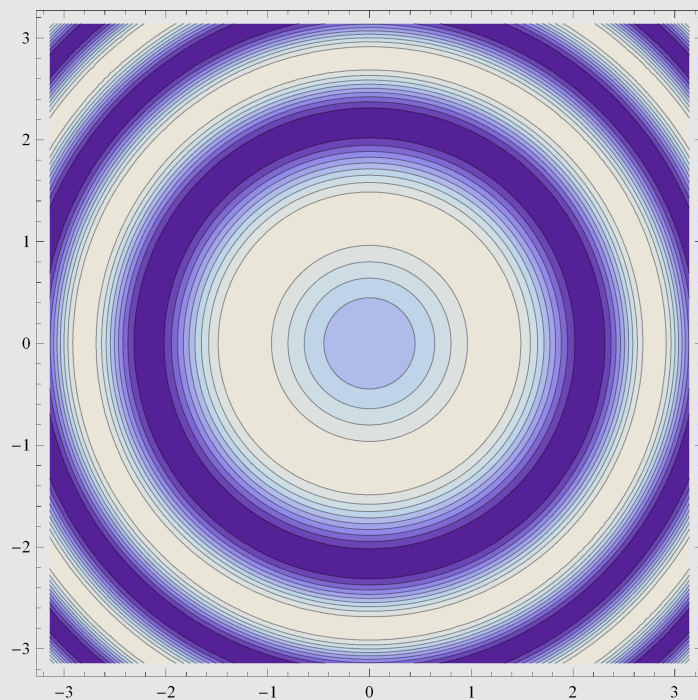
```
Plot[Sin[x], {x, 0, 2 Pi}]
```



```
Plot3D[Sin[x^2 + y^2], {x, -Pi, Pi}, {y, -Pi, Pi}]
```

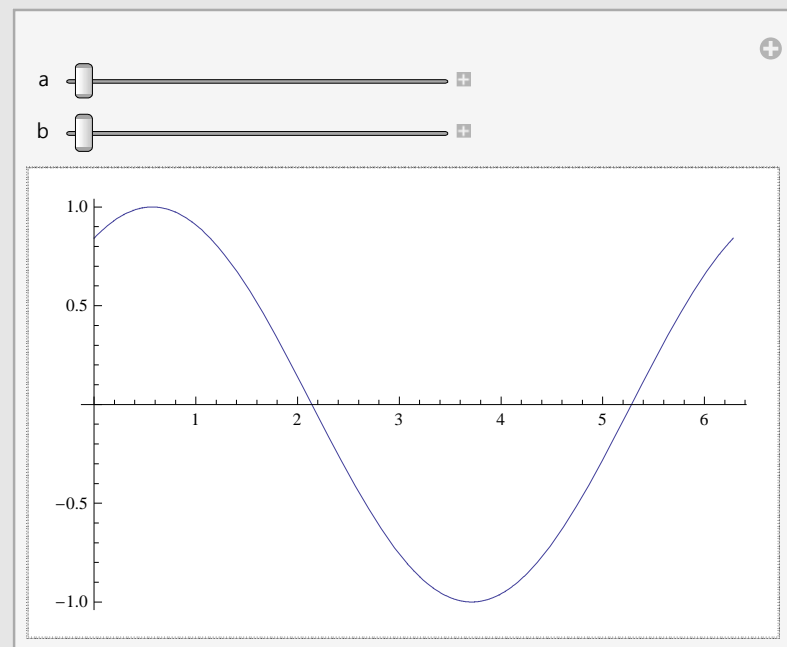


```
ContourPlot[Sin[x^2 + y^2], {x, -Pi, Pi}, {y, -Pi, Pi}]
```


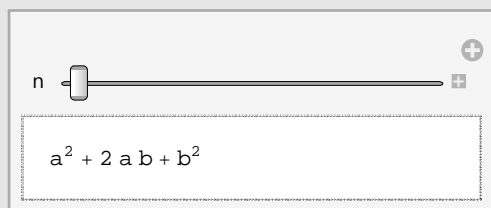
Grafy mohou být interaktivní.

```
Manipulate[Plot[Sin[a x + b], {x, 0, 2 Pi}], {a, 1, 10}, {b, 1, 10}]
```


Interaktivní mohou být vlastně libovolně výrazy.

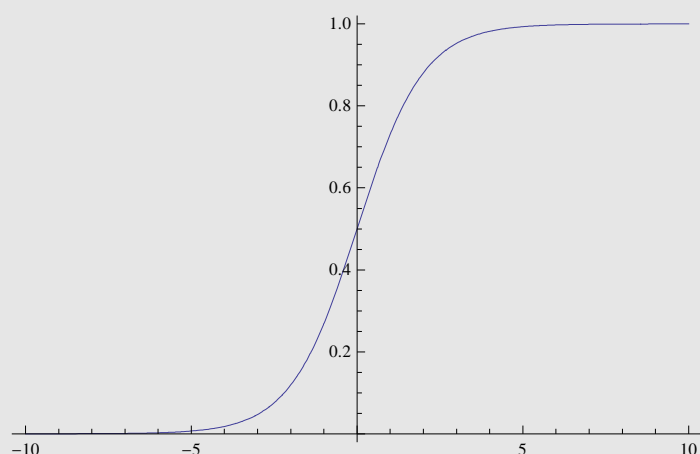
```
Manipulate[Expand[(a + b)^n], {n, 2, 10, 1}]
```


Můžeme definovat vlastní funkce. Details syntaxe - podtržítka "_" a odložené přiřazení ":=" zatím nebudeme vysvětlovat. Plyne to z vlastností vyhodnocování výrazů, rule - based programování apod., zatím nám bude stačit, že to takhle funguje.

```
f[x_] := 1 / (1 + E^-x)
```

```
Plot[f[x], {x, -10, 10}]
```


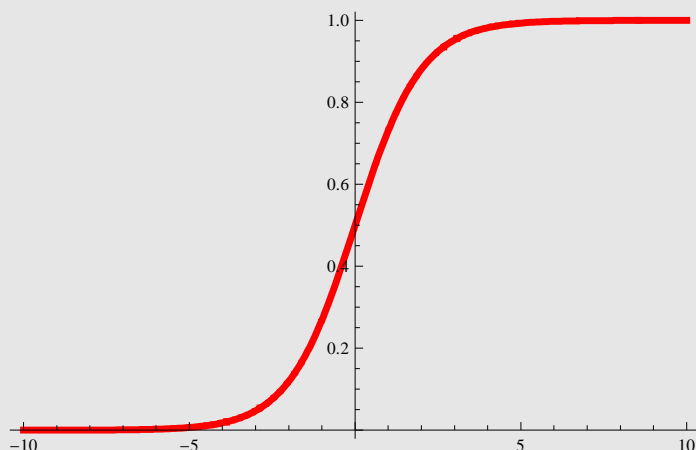
Výrazy můžeme zadávat v "hezké" formě - zlomek se dělá Ctrl + /, Mocnina Ctrl + 6 (na klávese "6" je znak "^" - tím se to dobře pamatuje). Řecká písmena a další speciální symboly se zadávají pomocí escape: např. [esc] Pi [esc], Eulerovo číslo [esc] ee [esc]

```
f[x_] :=  $\frac{1}{1 + e^{-x}}$ 
```

I vzhled grafu lze ovlivňovat.


```
Plot[f[x], {x, -10, 10}, PlotStyle -> {Thickness[0.01], Red}]
```

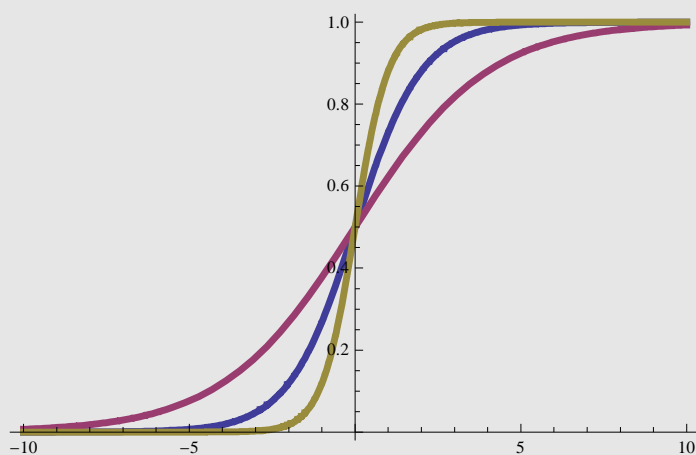

Funkce s více parametry.

$$g[x_, \lambda_] := \frac{1}{1 + e^{-\lambda x}}$$

Lze vykreslit více grafů do jednoho obrázku - jednotlivé funkce se potom zadávají do seznamu.

```
Plot[{g[x, 1], g[x, 0.5], g[x, 2]}, {x, -10, 10}, PlotStyle -> Thickness[0.01]]
```


Programování

■ Rule - based programování

Velkou část systému Mathematica tvoří tzv. rule - based programování. Obecně Mathematica kombinuje všechna běžná programovací paradigmat - funkcionální, procedurální, rekurzivní, rule - based styl ...

V rule-based programování používáme tzv. vzory. Ty umožňují zastoupit celou řadu výrazů:

   - (podtržítko) jeden výskyt

   - (dvě podtržítka) jeden nebo více výskytů

`___` - (tři podtržítka) libovolný počet výskytů (i nula)
`_h` - výraz s hlavičkou "h"

Nejprve se podíváme na tzv. hlavičku výrazu. Každý výraz - symbol, seznam, číslo, všechno... má svoji hlavičku. Tu můžeme zjistit pomocí příkazu (funkce) "Head".

```
Head[z]
```

```
Symbol
```

```
Head[1]
```

```
Integer
```

```
Head[3.14]
```

```
Real
```

To bylo snadné - teď pozor, zbystřit - jakou hlavičku má například volání funkce?

```
Head[fce[z]]
```

```
fce
```

Prima, je to název funkce, teď třeba seznam.

```
Head[{1, 2, 3, a, b, c}]
```

```
List
```

Hlavičkou seznamu je "List". To je celkem logické, protože "List" je vlastně funkce a jejími argumenty jsou prvky samotného seznamu. Výrazy si můžeme zobrazovat ve své vnitřní formě pomocí funkce "FullForm" - takže se teď podíváme na seznam ještě jednou.

```
FullForm[{1, 2, 3, a, b, c}]
```

```
List[1, 2, 3, a, b, c]
```

Tady je to vidět, opravdu je to funkce s parametry, které odpovídají prvkům seznamu.

Pomocí funkce "Apply" (zkrácený zápis : "@@") lze zaměňovat hlavičky výrazů.

```
Apply[fce, {1, 2, 3, a, b, c}]
```

```
fce[1, 2, 3, a, b, c]
```

```
fce@@{1, 2, 3, a, b, c}
```

```
fce[1, 2, 3, a, b, c]
```

Je libo například sečíst prvky seznamu? No prosím :

```
Plus@@{1, 2, 3, a, b, c}
```

```
6 + a + b + c
```

Už víme něco o hlavičce, takže můžeme začít používat pravidla. Pokusíme se vybrat ze zadaného seznamu výrazů takové, které odpovídají zadanému vzoru.

Vybereme všechna volání funkce "r" :

```
Cases[{r[a], r[1], r[a, b], s[a], s[a, b], a, 3}, _r]
```

```
{r[a], r[1], r[a, b]}
```

Všechny funkce (na názvu nezáleží) se dvěma parametry (vzpomeňte - podtržítka odpovídá právě jednomu výskytu "něčeho"):

```
Cases[{r[a], r[1], r[a, b], s[a], s[a, b], a, 3}, _[_ , _]]
```

```
{r[a, b], s[a, b]}
```

Tedy třeba všechny funkce s jedním parametrem :

```
Cases[{r[a], r[1], r[a, b], s[a], s[a, b], a, 3}, _[_]]
```

```
{r[a], r[1], s[a]}
```

Zkusíme si zpracovat nějaký větší výraz.

```
vyraz = Sin[z] + za+b - Exp[zw] +  $\frac{1}{z^2}$ 
```

```
-ezw +  $\frac{1}{z^2}$  + za+b + Sin[z]
```

Jeho vnitřní reprezentace :

```
FullForm[vyraz]
```

```
Plus[Times[-1, Power[E, Power[z, w]]], Power[z, -2], Power[z, Plus[a, b]], Sin[z]]
```

Vybereme všechny mocniny z výrazu ($\frac{1}{z^2}$ je reprezentované jako z^{-2}):

```
Cases[vyraz, _^_]
```

```
{ $\frac{1}{z^2}$ , za+b}
```

Tedy si zkusíme vzory pojmenovat a použít - pokud dáme před podtržítka název, vznikne pojmenovaný vzor (tedy si vzpomeňte na definici vlastní funkce, viz výše - vzpomínáte na podtržítka v názvu

parametru? To je přesně ono).

Když už máme vzory pojmenované, tak s nimi můžeme pracovat. Použijeme tzv. přepisovací pravidlo - zapisuje se pomocí "šipky" - pomlčka a "většítka".

Všechny mocniny nahradíme vlastní funkcí "funkce".

```
Cases[vyraz, a_b → funkce[a, b]]
{funkce[z, -2], funkce[z, a + b]}
```

Pro aplikaci přepisovacích pravidel se používají převážně funkce "Replace" (zkráceně "/.") a "ReplaceAll" (zkráceně "//.").

Rozdíl je v tom, že ReplaceAll aplikuje zadaná pravidla tak dlouho, dokud se výraz mění, zatímco Replace je aplikuje pouze jednou.

```
{1, 2, 3, a, b, c, d, a + b} /. {a → BAF}
{1, 2, 3, BAF, b, c, d, b + BAF}
```

Můžeme tak kompletně měnit výrazy, demonstrační příklad - nahradíme název funkce a její argumenty :

```
funkce1[parametr1] + funkce2[parametr2] /. {a_[b_] → b[a]}
parametr1[funkce1] + parametr2[funkce2]
```

Zkusme si nadefinovat Fibonacciho posloupnost pomocí pravidel :

```
fibonacci[10] /.
{fibonacci[1] → 1, fibonacci[2] → 2, fibonacci[a_] → fibonacci[a - 1] + fibonacci[a - 2]}
fibonacci[8] + fibonacci[9]
```

Vidíte, že se aplikovala pravidla a původní výraz se transformoval na volání dvou funkcí (generující posloupnost).

Protože ale chceme vypočítat výsledné číslo Fibonacciho posloupnosti, potřebujeme aplikovat pravidla stále dokola, dokud to jde - použijeme ReplaceAll (zkráceně "//.").

```
fibonacci[10] //.
{fibonacci[1] → 1, fibonacci[2] → 2, fibonacci[a_] → fibonacci[a - 1] + fibonacci[a - 2]}
89
```

U vzoru můžeme definovat také implicitní hodnoty. V následujícím příkladu hledáme výskyty funkce "fce" s jedním, dvěma, nebo třemi parametry - pravidlo je jedno, ale díky implicitním hodnotám jsou parametry nepovinné (stejně jako např. c++ si chybějící parametr nahradí svojí implicitní hodnotou).

Volání funkce se transformuje na seznam argumentů - chybějící argumenty jsou nahrazeny implicitní hodnotou.

```
Cases[{fce[a, b, c], fce[a, b], fce[a]}, fce[a_: 1, b_: 2, c_: 3] → {a, b, c}]
{{a, b, c}, {a, b, 3}, {a, 2, 3}}
```

Definice funkce, která implicitně počítá druhou mocninu a pokud je potřeba (je zadán druhý parametr), vypočítá mocninu obecnou.

```
mocnina[x_, y_: 2] := x^y;
```

```
mocnina[3]
```

```
9
```

```
mocnina[10]
```

```
100
```

```
mocnina[2, 8]
```

```
256
```

Můžeme se podívat, jak je naše funkce v Mathematice definována :

```
? mocnina
```

To odpovídá naší definici. Můžeme jít ještě dál a podívat se na konkrétní pravidla, která realizuje.

```
DownValues[mocnina]
```

```
{HoldPattern[mocnina[x_, y_: 2]] => x^y}
```

Aha! Je to pravidlo - nepatrně se odlišuje od toho co známe - ta podivná šipka s dvojtečkou představuje tzv. odložené pravidlo - tj. pravidlo, které se expanduje až ve chvíli aplikace.

Ted' zkombinujme pojmenované vzory a pravidla. Vytvoříme pravidlo, které nahradí funkci "fce" počtem jejich parametrů. Vzor pojmenujeme "p" - funkce "Length" vrací počet prvků seznamu - v našem případě tedy počet argumentů.

```
{fce[a, b], fce[a, b, c], fce[1], fce[1, 2, 3, 4]} /. p : fce[___] -> Length[p]
```

```
{0, 0, 0, 0}
```

Vidíme, že to nezafungovalo tak, jak bychom si představovali. To je právě tím, že se samotné pravidlo vyhodnotilo a pak teprve aplikovalo na zadaný seznam. Takže tady právě využijeme již zmíněné odložené pravidlo (zapisuje se znaky dvojtečka a "většítko" - ">")

```
{fce[a, b], fce[a, b, c], fce[1], fce[1, 2, 3, 4]} /. p : fce[___] :> Length[p]
```

```
{2, 3, 1, 4}
```

Už to funguje ...

Na závěr si ukážeme kombinaci předchozího + ještě navíc tzv. opakující se vzory - ty se zapisují znaky ".." a znamená, že se daný vzor opakuje libovolně - krát.

Implementujeme funkci pro RLE kompresi pomocí rule - based programování.

Vidíme rekurzivní aplikaci funkce definované pomocí opakujících se vzorů. První argument odpovídá libovolnému výskytu "čehokoliv" (tzv. zbytek - vzpomeňte na Prolog - celkem typické), druhý argument je potom opakující se vzor "x_", to znamená množina stejných výrazů (čísel, znaků, apod.). Funguje to podobně jako tzv. "žravé" regularní výrazy v Perlu - argument "same" pak obsahuje seznam stejných hodnot. Délka tohoto seznamu je pak jeden z výsledků RLE.

```
rle[{rest____, same : (x_) ..}] := Append[rle[{rest}], {x, Length[{same}]}];
rle[{}] = {};
```

```
rle[{1, 2, 2, 2, a, a, a, a, a, b, b, 3, 4, 4, 4, 4}]
```

```
{{1, 1}, {2, 3}, {a, 5}, {b, 2}, {3, 1}, {4, 4}}
```

Prohlášení

Tento text je součástí bakalářské práce Adama Činčury "Demonstrační aplikace pro podporu kurzu neuronových sítí" na FEL ČVUT 2011. Vznikl úpravou textu Petra Chlumského.